

A nemzeti és a regionális identitástudat formálódása a középkortól napjainkig Spanyolországban

The formation of national and regional identity in Spain from the Middle Ages to the present

KÉRI KATALIN

KÉRI Katalin: DSc., egyetemi tanár, Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar; 9400 Sopron, Ferenczy J. u. 5.; Selye János Egyetem, Tanárképző Kar; Bratislavská cesta 3322 SK, 94501 Komárno; keri.katalin@uni-sopron.hu; kerik@uj.s.sk; <https://orcid.org/0000-0003-1850-3282>

KULCSSZAVAK: Spanyolország; identitáskutatás; regionális identitás; nemzeti identitás

ABSZTRAKT: A tanulmány történeti alapokra helyezve, a középkortól napjainkig mutatja be a nemzeti és a regionális identitás fejlődését a soknemzetiségű, többnyelvű Spanyolországban. A népek és kultúrák kiemelt találkozási csomópontjaként létező, ugyanakkor az európai és nem európai kontinensek közti határt is jelentő földrajzi területen számos olyan jellemzőt figyelhetünk meg, amelyekről az identitáskutatással foglalkozó szerzők modelljeikben írnak. A vizsgálat alapját a témát feltáró, főbb szakirodalom mellett az identitásfelfogásokra hatást gyakorló 20. századi spanyol írott források értelmezése és az új évezredben lefolytatott kérdőíves felmérések eredményeinek rövid ismertetése adja. A középkori és kora újkori, az Ibériai-félszigeten együtt vagy egymás mellett élő népek és kultúrák történetének bemutatását az identitásfogalom 17-18. századtól kezdődő kimunkálásának leírása követi, s ezekből kitűnik, hogy napjaink identitásfogalmának tartalmára egyértelműen hatással volt Hispánia népeinek története. A Franco nevével fémjelzett diktatúra időszakában, egészen annak 1975-ben bekövetkezett bukásáig a regionális identitások a nemzeti, állami „spanyol” identitás ellenében egyfajta tiltakozást, lázadást is jelentettek. A tanulmány kitér az 1978-as alkotmányt követő identitás-alakulatokra, hangsúlyt helyezve a Spanyolországban létező autonóm közösségek regionális identitásának jellemzőire, kiemelten a gallego-k, a baszkok és a katalánok identitására. A kérdőíves kutatási eredmények azt mutatják, hogy a válaszolók körében ma már sok esetben látható a kettős vagy többes identitás, a történetileg kialakult identitásfelfogások új tartalmakkal egészülnek ki és folyamatos fejlődésben vannak.

Katalin KÉRI: DSc., professor, Benedek Elek Faculty of Pedagogy, University of Sopron; Ferenczy J. u. 5., H-9400 Sopron, Hungary; Faculty of Education, University of J. Selye University; Bratislavská cesta 3322 SK,- 94501 Komárno, Slovakia; keri.katalin@uni-sopron.hu; kerik@uj.s.sk; <https://orcid.org/0000-0003-1850-3282>

KEYWORDS: Spain; identity research; regional identity; national identity

ABSTRACT: The study provides a historical perspective on the development of national and regional identities in multi-ethnic, multilingual Spain from the Middle Ages to the present day. This geographical area, which is a privileged crossroads of peoples and cultures, but also a border between European and non-European continents, has many of the characteristics that authors of identity studies have described in their models.

The purpose of this article is to examine, how identity content has evolved throughout history, with a special focus on the characteristics of national and regional identities. The research is based on an interpretation of Spanish written sources and Spanish and Hungarian literature, and a brief presentation of the results of questionnaire surveys conducted in the new millennium, for example, a survey of 18 EU countries using the Eubarometer.

The history of the peoples and cultures of the Iberian Peninsula, living together or side by side, in the medieval and early modern period, is followed by a description of the elaboration of the concept of identity from the 17th to the 18th century onwards, showing that the content of the identity today has been clearly influenced by the history of the peoples of Spain. During the period of Franco's dictatorship, until its fall in 1975, regional identities were also a form of protest and rebellion against the national, state „Spanish” identity. The paper will discuss the identity formations that followed the 1978 Constitution, with an emphasis on the characteristics of regional identities of autonomous communities in Spain, with particular reference to the Gallegos, Basques and Catalans. Sources and surveys show that a common historical tradition, a common language, a common geographical area have a very strong identity-forming effect, which can retain its content even across continents, as was the case for the Gallego population that emigrated en masse to Latin America. At the same time, it is also apparent that more recently a dual or multiple identity has become a feature of communities that accept elements of social and global identity in addition to their own regional identity, historically established notions of identity are being supplemented with new content and are constantly evolving.

Therefore, the results of identity research and surveys conducted in Spain indicate that the evolution of the concept and content of identity is in a constant state of change and can produce new and surprising results in just a few years. The 17 autonomous communities have developed regional/ethnic identities that have varied in content and strength throughout history, and today they form together the multi-hued puzzle that is Spain. This multi-ethnic state of the Iberian Peninsula is certainly worthy of the interest of researchers studying identity in other countries of our continent, as its historical and present diversity can provide many lessons for the study of the Iberian country.

Az identitáskutatások

Jelen írás – mintegy esettanulmányként – az ókortól kezdve időben és térben is sok változást megélt, különböző népek, népcsoportok együtt- és egymás mellett élésével jellemezhető Spanyolország nemzeti és regionális identitással kapcsolatos jellemzőit, azok változását foglalja össze röviden. Ez a bemutatás elméleti kereteit, szakirodalmi alapjait tekintve a nemzetközi és hazai identitás-értelmezésekre és -kutatásokra támaszkodik. Ezek eredményeit napjainkig több tízezer tanulmányban és kötetben foglalták össze, többek között szociálpszichológiai, politikológiai, történettudományi, vallástudományi, szociológiai, nyelvészeti, antropológiai, irodalomelméleti és földrajztudományi szempontból. Az identitás vizsgálata rendkívül összetett megközelítést kíván, Erős Ferenc találó módon utalt az identitásfogalom bonyolultságára, nehezen definiálható mivoltára az „identitás labirintusai” szókapcsolattal (Erős 2001). Az identitáskutatások eredményeit bemutató műveknek körülbelül egynegyedét teszik ki az etnikus identitás és a tér, a regionalitás összefüggéseit középpontba állító összefoglalások (A. Gergely 1999). Paasi régiók fejlődésével, regionális identitások kialakulásával kapcsolatos kuta-

tásai, a régiók intézményesülésének négy szakaszát leíró modellje a kutatások számára máig fontos kiindulási alap (Paasi 1989). A finn kutató műveiben kiemelte, hogy a társadalmi és a regionális öntudat kialakulása is hosszabb fejlődés eredménye, és csak akkor tud strukturálódni, ha már létrejöttek a fenntartására képes intézmények (Paasi 1986).

Ennek a sokrétű és bonyolult folyamatnak a megértéséhez jó példa a spanyol forrásokra és szakirodalomra támaszkodó, tanulmányunkban összefoglalt téma, mely egy szélesebb körű kutatás részterülete. Az identitáskutatások szempontjából az Ibériai-félsziget, azon belül Spanyolország nemzeti és regionális identitásalakulatainak a vizsgálata a kutatótól téri, történeti és jogi, vallási, nyelvi szempontból is multifokális közelítést kíván. A népek és kultúrák kiemelt találkozási csomópontjaként létező, ugyanakkor az európai és nem európai kontinensek közötti határt is jelentő földrajzi területen számos olyan jellemzőt figyelhetünk meg, amelyekről az identitáskutatással foglalkozó szerzők modelljeikben írnak. Történetileg és napjaink metszetében is jelen vannak Spanyolországban:

- a történeti, földrajzi, jogi, nyelvi és más okok miatt egymástól gyakran különböző módon kialakult és létező „regionális” identitások, valamint
- a 17-19. századtól folyamatosan formálódó „spanyol” nemzeti identitás, újabban pedig ezek mellett
- a legfrissebb kutatások szerint egyre erősödő, európeai identitás.

A spanyol identitásfogalom alakulása az újkorig

A spanyol identitásfogalom alakulásáról tág időkeretek között, térben pedig kiemelten az Ibériai-félszigethez kapcsolódóan születtek elemző művek. A témával kapcsolatosan elmélyült kutatásokat folytató Lénárt András aláhúzta azt, hogy a „... 21. századi Spanyolország képét az évezredek, évszázadok és elmúlt évtizedek során a térségbe érkező különböző népek leszármazottjainak együttélése határozza meg” (Lénárt 2013, 67.). Ez könnyen belátható, hiszen az Ibériai-félsziget az ókorban, azután a középkorban és a kora újkorban is nagyon sok nép életének adott keretet, sajátos földrajzi helyzeténél és jellegzetességeinél fogva hosszú évszázadokon át különleges civilizációs találkozási ponttá vált. A külföldi és spanyol történészek az elmúlt két évszázadban különösen nagy figyelmet fordítottak Spanyolország középkori történelmének megismerésére. Ez érthető, hiszen olyan, a népek és vallások szempontjából rendkívüli diverzitást mutató területről van szó, amely a sokszínűségével Európában szinte egyedülálló volt. Ramón Menéndez Pidal korszak-értelmezésére támaszkodva a „középkor” kifejezés alatt a 711 és 1492 közötti időszakot értjük, amikor is a Földközi-tenger medencéjének mentén két új világ alakult ki. A Keleten kibontakozó és jelentős térségeket elfoglaló muszlim kultúra és a darabokra hullott ókori egység nyomán létrejövő, ám attól sokban különböző új, keresztény-latin kultúra választóvize ebben az időszakban a

Földközi-tenger (a *Mare nostrum*) volt (vö.: Menéndez Pidal 1969). A középkorban a félsziget jelentős hányada egyrészt – szorosan kapcsolódva az észak-afrikai, közel-keleti területekhez – a muszlim világ része volt, másrészt nagyon is európai, a keresztény és zsidó értékek hordozója. Különböző népek, eltérő vallások követői lakták a területet, akik konfliktusaik ellenére is óriási hatással voltak egymás gondolkodásmódjára, művészetére, vallási és tudományos életére, nyelvhasználatára és hétköznapi életvitelére. A kutatók által gyakran említett (valójában a középkori szóhasználatból eredeztethető, már VI. Alfonz király által is használt) kifejezés, a „három kultúra” vagy „három vallás” Spanyolországa is utal minderre. Hozzá kell azonban tennünk, hogy napjainkban több történész gondolja úgy, hogy a népek, vallások „együttélése” (*convivencia*) helyett tanácsosabb a valóságos középkori helyzetet inkább kifejező „együtt létezés” (*coexistencia*) vagy „egy-más melletti létezés” (*yuxtaposición*) fogalmak használata (Bango Torviso 1992, 259.; Fanjul 2004).

1. ábra: Az Ibériai-félsziget népei 910-ben
Peoples of the Iberian Peninsula in 910

Forrás: <https://www.hispanidad.info/mapaedmedesp.htm> (Letöltés: 2025.01.03.)

A hosszú időn át különböző típusú és irányú (frank, normann vagy muszlim) adóztatás és függés alatt álló területek – kihasználva a muszlim uralom alatt lévő félszigetrész viszállyait és darabokra hullását – egyre inkább növelni tudták a területeiket. A keresztény térnyerés a 11. századtól kezdve mind nagyobb léptekkel és egyre szervezettebben történt. Politikai és lélektani lépésként is jelentős mozzanat volt, amikor 1085-ben VI. Alfonz (1065-1109) Toledót is elfoglalta. A visszafoglalt területeken élő muszlimok gyakran a helyükön maradtak, és próbáltak az új körülményekhez alkalmazkodni. Nyelvi, vallási, életmódbeli és kulturális szempontból gyakran a korábbi, al-Andalúz területén a keresztényekre jellemző folyamatok mentek végbe (Anderle 1992). Az iszlám követőinek egy része áttért a kereszténységre, spanyolul őket illették a *converso* vagy *tornadizo* megnevezéssel. Azokat, akik a keresztény fennhatóság alatt megőrizték Mohamed vallását, spanyolul a *mudéjar*, arabul a *mudajjan* szóval nevezték. A nyelvi változatosság érdekes példája, hogy az újonnan visszafoglalt keresztény területeken szép számmal éltek az arab nyelvet használó keresztények (spanyol megnevezése e nyelvnek: *al-garabiado*), valamint a spanyol korabeli változatát, a *romance* nyelvet beszélő muszlimok és zsidók.

A keresztény területeken a zsidók, akik – hasonlóan, mint a 8. század elejétől al-Andalúzban – igyekeztek azonnal beilleszkedni a megváltozott politikai, gazdasági és kulturális környezetbe, elismert és különböző uralkodók által támogatott vallási kisebbséget alkottak. A népességi viszonyok szempontjából az északi keresztény területek esetében meg kell említeni a baszkok és frankok jelentős csoportját is, akik szokásaikat, nyelvüket tekintve nagyban különböztek a többségi társadalom tagjaitól. A baszkok Kasztília északi részein, főleg Oca és Briviesca területén éltek. A saját nyelvük mellé a 13. századtól, amikor leereszkedtek a hegyekből, gyorsan elsajátították a *romance* nyelvet is, és hadi, gazdasági szempontból is jelentős szerepük volt Ó-Kasztília kiformalódásában. A „frank” névvel általában a Pireneusokon túlról érkezett embereket jelölték, az 1082 körül keletkezett Sahagún Krónika szerint a gascogniakat, a bretonokat, germánokat, angolokat, burgundiaiakat, normannokat éppúgy nevezték franknak, mint a Toulouse, Provence vagy Lombardia területéről érkezetteket (Ruiz de la Peña 2000 135.). A frankok mint közösség autonómiát élveztek, és megtarthatták hagyományos jogi normáikat, saját bíróságaik voltak az ügyeik intézésére. (Glick 1979, 191-192.).

1492-ben, az utolsó mór terület, a Granadai királyság visszafoglalását követően a katolikus királyok, Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella uralkodásával, a portugál területet kivéve, korábbi törekvéseik megkoronázásaként, beteljesítve az 1470-es évek végén már megkezdett folyamatot, létrejött a szinte teljes Ibériai-félszigetet egységbe fogó Spanyolország. Az uralkodói pár első teendői közé tartozott rendelkezni az országukban élő zsidóság kiűzéséről, és a még ott élő muszlimokra is a kivándorlás vagy az átkeresztelkedés várt. A moriszkók – már 1492 előtt –, eltérően a zsidóságtól, nem a városokban, hanem vidéki területeken koncentráltak, és a következő évtizedekben tömegesen vándoroltak át Észak-Afrikába.

A spanyol uralkodók 1492 után, a 16-18. században mindvégig jelentős, Európán kívüli területfoglalásokat tettek, a gyarmatbirodalom egyre nőtt. Bár ez jórészt a két amerikai kontinenst (leginkább azok középső és déli részét) érintette, Észak-Afrika és az ázsiai Fülöp-szigetek területére is kiterjedt. A gyarmati területek növelését a spanyolok nem csupán az Atlanti-óceánon túl, de Európán belül is csak folyamatos, hosszabb-rövidebb ideig tartó háborúkkal tudták biztosítani.

2. ábra: Az Ibériai-félsziget a 16. század elején
The Iberian Peninsula in the early 16th century

Forrás: https://cyt-ar.com.ar/cyt-ar/index.php/Archivo:Espa%C3%B1a_comienzos_siglo_XVI.jpg (Letöltés: 2025. 01. 03.)

Fordulat az identitásfelfogásban

Lénárt András 2024-es tanulmányában részletesen bemutatta, hogy a spanyol nemzeti identitás alakulását a 16-17. századtól nyelvi, alkotmányjogi és központosító uralkodói törekvések metszetében is vizsgálhatjuk és értelmezhetjük (Lénárt 2024, 118.). A 18. századtól viszont folyamatosan csökkent az addigra már jelentős gyarmati területekkel rendelkező Spanyol Királyság hatalma. A napóleoni seregekkel 1808–1814 között harcban álló spanyol állam meggyengült – jölle-

het, angol segítséggel és az ország különböző területeinek, népeinek jelentős összefogásával kiszorította a franciákat –, és ebben az állapotában érték el 1814-től a Közép- és Dél-Amerika területén lévő gyarmatainak szabadságküzdelmei, önállósodásért folytatott függetlenségi harcai. A spanyol gyarmatok elvesztése három nagyobb hullámban történt, ennek az utolsó mozzanata az 1898-as spanyol-amerikai háború volt, amelynek lezárásakor, a párizsi békeszerződésben az USA protektorátust szerzett Kuba felett, a spanyolok pedig lemondtak gyarmati fennhatóságukról Puerto Rico, Guam és a Fülöp-szigetek esetében. Addig csupán ritkán merült fel az a kérdés, hogy mit is jelent a spanyol identitás, kik is tulajdonképpen a „spanyolok”. Az utolsó gyarmati területek elvesztése azonban kiélezte az országban az ellentéteket, a problémákat, és politikai, valamint társadalmi értelemben is hatalmas válságot okozott. Az identitáskeresésben nagy szerepe volt az akkori spanyol szellemi elit tagjaiból szerveződött '98-asok nemzedékének. Számos olyan könyv, újságcikk, előadás született e csoportosulás tagjainak köszönhetően, amelyek egyrészt a hanyatlás okait keresték, másrészt megpróbálták számba venni és kimunkálni a jövő Spanyolországának felépítéséhez vezető legfontosabb teendőket (lásd erről részletesebben: Csejtei 1998; Entralgo 2003; Lénárt 2021, 2024, 122.).

A korszak egyik alapműve José Ortega y Gasset: *A gerinctelen Spanyolország (España invertebrada)* című, 1921-ben kiadott munkája, mely a szeparatizmus és a partikularizmus okait elemezte. A szerző elmarasztalta az egyház, a hadsereg, a kormány és az igazságszolgáltatás működését, mert ezek szerinte egyéni, illetve csoportérdekeiket a kollektív (nemzeti) érdekek fölébe helyezték. Szerinte a fő veszélyt a spanyol identitás szempontjából a tömegek „lázasága” és a nemzetiségek függetlenségi mozgalmai jelenthetik. Ennek okait más szerzőkhöz hasonlóan ő is a középkorig vezette vissza, és az igazi kiutat az új típusú, magát a közösség szolgálatába állító „spanyol embereszmény” kimunkálásában látta (Ortega y Gasset 1921).

Vélemények és viták a spanyol identitásról a 20. században

A 20. század közepén két történész, Américo Castro és Claudio Sánchez-Albornoz között jelentős, mára a kutatók által már részletesen feldolgozott, (újra)értelmezett vita zajlott arról, hogy a régi, középkori Spanyolországban a sokszínűség vagy a homogenitás volt inkább az, ami előbbre vitte az államfejlődést, és mindketten jelentős követői tábort mondhattak magukénak, a tudományos vita mellett a politikai térben is (Lénárt 2013, 2021, 2022, 2024, 120-121.). Américo Castro (1885-1972) *Spanyolország a történelmében. Keresztények, mórak és zsidók* című, 1948-ban megjelent művében amellett érvelt, hogy a sokszínűség nagyon is fontos volt (Castro 1948), Claudio Sánchez-Albornoz későbbi, *Spanyolország: a történelmi rejtély* című, 1956-ban kiadott művében viszont azt bizonygatta, hogy a muszlim évszázadok nem tettek jót a spanyol keresztény kultúrának (Sánchez-Albornoz 1956).

Xavier Torrebaddella-Flix egy, a közelmúltban megjelent neveléstörténeti tanulmánya sajátos, korábban ritkán kutatott nézőpontból ábrázolta a spanyol és a katalán identitásnak a 20. század első felében bekövetkezett változását: a test és a testi nevelés, a sport témáját állítva fókuszba. Rámutatott arra, hogy Katalóniában hogyan erősítették az életreform-mozgalomhoz szorosan kapcsolódó másfajta testedzést és testkultuszt, mintegy a diktatúra elleni tiltakozásként, határozottan erősítve ezzel az autonóm közösséghez tartozást, a katalán identitást, szemben Franco tekintélyelvű „Spanyolországának” elfogadásával (Torrebaddella-Flix 2021). Az *Hispanidad* (vagyis a hispániség eszméje) Franco országában Lénárt András szerint egy „felülről kidolgozott és a társadalomra erőltetett nemzettudat és identitásképzés” volt (Lénárt 2018, 11.), szemben a területi (például katalán) identitással. A Franco-rendszer az egységes spanyol nemzet kimunkálását hozta el, és ezzel párhuzamosan háttérbe szorította a veszélyesnek tekintett regionalista törekvéseket (Temesi 2006, 133.).

A diktatúra 1975-ös bukása, a királyság intézményének visszaállítása Spanyolországban számos szempontból új helyzetet hozott. Az 1978-as spanyol alkotmány jogi értelemben új keretet adott az identitásfelfogásnak is. Ennek sarokpontja az volt, hogy bár elismerte Spanyolország népeinek sokszínűségét, az államot „nemzetiségek és régiók egyesüléseként jellemzi, amelyek elismert és garantált autonómiával rendelkeznek” (Palkó 2011), ugyanakkor egy és feloszthatatlan spanyol nemzetről szólt, így egyidejűleg deklarálta az állami egységet és a decentralizációt. Kialakult így a saját nyelvvel, közös kulturális alapokkal bíró történelmi nemzetek (baszk, gallego, katalán, valenciai) és a Blanco Valdés nyomán „történelem nélküli régiók”-nak nevezett területek, például Cantabria, Asztúria, Extremadura, Madrid, Murcia, La Rioja demokratikus módon szabályozott együttélése (Blanco Valdés, 2005, idézi: Szilágyi 2014, 11.).

Míg a diktatúra idején a spanyol identitás csupán egyfajta értelmezésének volt helye az országban, azt a rendszer vége után új alapokra helyezkedve lehetett újragondolni. Bár az identitásfelfogás politikai hovatartozástól, életkortól is függ, Franco rendszere után általánosan elmondható, hogy a nemzeti katolicizmusból egy új, konszenzusos spanyol nacionalizmus irányába történt jelentős elmozdulás, aminek az 1978-as alkotmány, pártoktól függetlenül, az alapját jelentette. *World Values Survey* 1981 és 2000 között végzett felméréseinek adatai nyomán megállapítható, hogy az identitás újraformálásában a nyelvhasználat és a történeti gyökerek egyaránt fontos szerepet játszottak (Muñoz Mendoza 2012a, b).

Identitás és regionalitás

Spanyolországban napjainkban hivatalosan 17 autonóm közösség és két autonóm város, Ceuta és Melilla található. A spanyol alkotmány szerint ugyanakkor „a népszuverenitás egyedüli birtokosa a spanyol nép”, továbbá „az alkotmány a spa-

nyolc nemzet feloldhatatlan egységén alapszik, mely közös és oszthatatlan hazája az összes spanyolnak, elismeri és garantálja a benne élő nemzetiségeknek és régióknak az autonómiához való jogát és a köztük lévő szolidaritást” (Constitución española 1978). Az autonóm közösségek nem teljesen azonos hatáskörökkel rendelkeznek, ami több esetben a történeti hagyományokból, a történetileg kivívott jogokból következik. Nagyon nagy különbségek vannak az egyes közösségek között abból a szempontból, hogy azonos történelmi gyökerekkel, homogén etnikumként, nyelvi, kulturális értelemben is fontos egységként, erős identitással léteznek a spanyol államon belül – erre példa Katalónia, Navarra, Galícia és Baszkföld –, vagy inkább csak földrajzi-területi egységként, változó vagy gyenge regionális identitástudattal rendelkeznek. Spanyolország nyelvi és kulturális értelemben is igen sokszínű, az országban több hivatalos nyelv is létezik: a katalán, a baszk, a galíciai, a valenciai és a mallorcai. A kasztíliai spanyol (*castellano*) nyelv sem teljesen egységes, számos dialektusát beszélik.

3. ábra: Spanyolország autonóm közösségei napjainkban
Autonomous communities of Spain today

Forrás: <https://www.geografiainfinita.com/2017/10/asi-se-ha-formado-el-mapa-de-espana/>
(Letöltés: 2025. 01.03.)

Néhány jellemző példa a regionális sajátosságokra: Navarra, az egykori királyság, mely a 19. században került tartományi státuszba, valamint Baszkföld máig megtarthatták forális státuszukat, és egy speciális, más tartományokétól különböző pénzügyi rendszert működtetnek (Temesi 2006, 77.). Egy, a kétezres évek elején Baszkföldön végzett átfogó identitáskutatás arra mutatott rá, hogy ezen a területen tartalmukat és jelentésüket tekintve különböző identitás-elképzelések léteznek, melyek a hagyományos elemek mellett folyamatosan újabbakkal egészülnek ki, ám a területi összetartozás és a baszk nyelv használata ad ehhez egy valós közös alapot. A vizsgálat ugyanakkor aláhúzza, hogy mind jobban megfigyelhető a kettős vagy akár többes identitás is ebben a jelentős történelmi és kulturális hagyományokkal, saját, unikális nyelvvel rendelkező régióban (Baxok, Etxegoin et als 2006). Napjainkban így mind gyakrabban merül fel az a kérdés, hogy a 21. században mit is jelent baszknak lenni, hogyan lehet a Baszkföldön élők identitását az értékes hagyományokat megtartva szélesíteni, globálisabbá tenni. Ehhez nyújt segítséget például az az *Eusko Ikaskuntza* nevű, a kormányzati törekvéseket segítő és kiegészítő kezdeményezés,¹ mely civilek és szakértők bevonásával igyekszik különböző területeken érvényes válaszokat adni a térség előtt álló társadalmi-gazdasági kihívásokra. Ennek érdekében forgatókönyveket és stratégiákat tervez a jövőre vonatkozóan, általános és hosszú távú jövőképet kínálva a fejlődéshez, legutóbb 2050-ig vázolva a lehetséges irányokat.

Navarrához és Baszkföldhöz hasonlóan Galícia, a benne élő *gallego*-k identitását is a régmúltba nyúló, történelmi, nyelvi, kulturális hagyományok erősítették meg sok-sok évszázad alatt. Máig tartóan nagy hatása van annak, hogy Szent Jakab sírjának 9. századi felfedezése nem csupán Santiago de Compostela városát, de az egész régiót fontos zarándoklati helyszínné, lelkiségi központtá tette. A középkorban aranykorát élő gallego nyelvű irodalom később többször is újraéledt, neves írókat és költőket adva Spanyolorzágnak, és tágabban a művészeti, zenei alkotások is jelentősen hozzájárultak a galíciai lakosság identitásának erősítéséhez. Újabban olyan művészeti, főként irodalmi és filmes alkotások is születtek, amelyek a galíciai identitás hagyományos kliséi helyett, ahhoz akár ironikus módon viszonyulva, egy globálisabb elképzelést igyekeznek megjeleníteni, mint ahogyan ez Manuel Rivas író és Xavier Villaverde filmrendező munkáiban látható (Sánchez-Conejero 2004). A térségből gazdasági okok miatt nagy számban emigráló, úticéljukként főleg Latin-Amerikát választó gallego-k Spanyolország határain messze túlmutatóan megőrizték és ápolták a szülőföldjükhez kötődően kialakult identitásukat, érdekes példát nyújtva ezzel arra, hogy bár egy adott földrajzi területhez kötődően alakult ki a nyelvük, a kultúrájuk, az identitásuk, az olyannyira erős, hogy térben a gyökereiktől eltávolodva, egy másik kontinensen is megőrzi fő sajátosságait (lásd erről részletesen: Villares 2019). Ez azzal is összefüggésben állhat, amit Anderle Ádám egy korábbi elemzésében kiemelt: a galíciai népesség kivándorlása (hasonlóan a baszkok és katalánok elvándorlásához) más okok mellett a gallego nemzettudat Franco idején történt elnyomásával is magya-

rázható (Anderle 1996, 1301.). Csak 1885 és 1930 között mintegy 900 000 gallego kelt át az óceánon, zömmel fiatal férfiak (Jancsó 2018, 45.).

Az utóbbi időszak egyik fontos, fókuszban álló témája a katalán identitás és függetlenség kérdésköre. A terület korábbi elnöke, Artur Mas szerint: „Katalónia az országunk, a nemzetünk. Egy nemzet, amelynek identitása megőrzéséhez és a fejlődéshez egy állam eszközeire van szüksége. Ez a nemzet évszázadok óta létezik. Van saját identitása, kultúrája, nyelve és intézményei. Katalónia szeretné, sőt muszáj [neki] a saját útját követnie” (Kálmán, Nagy 2017, 3.). Kálmán Szandra és Nagy Sándor Gyula tanulmányukban részletesen elemezték a katalánok függetlenedési törekvéseinek okait, esélyeit, jelezve, hogy míg a már korábban is meglévő önállósodási vágy régebben a nemzeti identitás megőrzésére, erősítésére fókuszált, újabban viszont a gazdasági válság, Katalónia igazságtalannak tartott pénzügyi helyzete jelenti annak fő háttérét. Egy 2017-es kutatásban az 1 500 válaszadó 63,3 százaléka vélte úgy, hogy a helyi autonómia nem megfelelő szintű (Kálmán, Nagy 2017, 3., 8.). Ezzel együtt a 2015. szeptemberi választáson a katalán függetlenséget támogató Együtt az Igenért (*Junts pel Sí*) párttömörülés a voksoknak csupán 45 százalékát szerezte meg. Ezt követően a katalán parlament elindította az önálló állam létrehozásának folyamatát, az erről kelt határozati javaslatot azonban a spanyol kormány az alkotmánybíróság elé vitte, és ott kimondták annak alkotmányellenességét (Kálmán, Nagy 2017, 10.). Szilágyi Anna a katalánok nemzeti törekvéseinek történeti és politikai gyökereit taglaló 2023-as írásában így summázta véleményét: „A katalán nemzeti öntudat sokszor tűnhet túlzónak vagy éppen szélsőségesnek, mégis kijelenthető, hogy a katalánok ezen attitűdjük miatt voltak képesek a mai napig megőrizni nyelvüket, nemzeti szimbólumaikat és hagyományaikat” (Szilágyi 2023).

Identitáskutatások a 2000-es években

Napjainkban Spanyolország lakosainak 72%-a kasztíliai, 8%-a katalán, 8%-a galíciai, valamint 2%-a baszk nemzetiségűnek vallja magát. A 17 autonóm közösségre tagolódó Spanyolországban nagy jelentősége van annak, hogy a benne élők hogyan élik meg a saját identitásukat. Az egyik legfrissebb kutatás eredménye szerint 2002 és 2015 között némileg gyengült a „spanyol” közösséghez tartozás érzése az ország lakossága körében (beleértve az autonóm területekhez tartozást is), ugyanakkor erősödött az európaiság, és némileg csökkent a „másfélék” elutasítása, vagyis újabban kevésbé mérhető az előítéletesség. 2002-ben az *Eubarométer* segítségével az EU 18 országában végeztek felméréseket az identitásra vonatkozóan. A felmérésen a 995 spanyolországi válaszadó a kontinens leginkább európeér gondolkodásmódját mutatta. A 2015-ben felmérésben részt vevő, 1 006 spanyol állampolgár pedig ugyanezt erősítette meg: a nemzeti kötődésük gyengébb volt, mint más tagországok válaszadóié, és ez más kutatásokból is kitűnik (González

Enríquez 2015). Ennek okait napjainkban történészek, szociológusok és más kutatók igyekeznek feltárni, és az eredményeket általában visszavezetik az utolsó spanyol gyarmatok fentebb említett elvesztéséhez, illetve kapcsolatba hozzák a Franco-rendszerrel, amikor a nemzeti szimbólumokat (zászló, himnusz) kisajátították és a diktatúra céljaira használták. Maga a *Spanyolország* kifejezés is gyakran keltett rossz érzéseket, helyette sokan inkább a spanyol állam kifejezést használták. 2002 és 2015 között egyértelműen csökkent azok aránya, akik azonosulni tudnak a kasztíliai kultúrával, történelemmel, szimbólumokkal, a *castellano* nyelvvél, ami a történeti előzményeken túl nyilvánvalóan összefügg a századelő Spanyolországának gazdasági visszaesésével, politikai válságaival, korrupciós botrányaival is. A spanyol nemzettel való azonosulási hajlandóság csökkenése helyi és regionális értelemben is megismétlődött. Ez ellentmondást mutat azzal a gyakran hangoztatott gondolattal, hogy a globalizáció következményeként erősödik a lokális közösséghez tartozás tudata.

2013-ban egy másik, Spanyolországban lezajlott kutatás is hasonló eredményeket hozott. Akkor arra kérdésre, hogy melyik mondat fejezi ki legjobban a válaszadó érzéseit, mindössze 16,5% válaszolta azt, hogy csakis spanyolnak érzi magát, 54,5% pedig, hogy inkább spanyolnak, mint az autonóm közösségéhez tartozónak, 11,3% pedig épp fordítva gondolta ezt (La Defensa Nacional 2013, 1.). Ennek némileg ellentmond, hogy 2002-ben az *Eubarométer* azon kérdésére, hogy *Kiket érez magához közel állónak?*, a válaszadók 92 %-a válaszolta, hogy leginkább a saját városában vagy falujában élőkét, ugyanez 2015-ben már csak 87% volt. Az autonóm közösség tagjait magához igazán közel állónak 2002-ben 86, 2015-ben 80% jelölte. A spanyolokhoz korábban 90%, 2015-ben 85% érezte „közel állónak” magát, ugyanez az európai polgárokkal kapcsolatosan 57, majd 59 százalékponttra változott. Ha ez utóbbi esetben a részletes adatokat is áttekintjük, látjuk, hogy az európai identitást erősíti a válaszadók körében a közös történelem és jövő, az EU-n belüli szabad mozgás/munkaerőáramlás, az euró mint fizetőeszköz, a politikai-jogi értelemben vett uniós alapok. Sokkal kisebb jelentőséget tulajdonítottak ugyanakkor az emberek az EU szintjén is a közös szimbólumok (himnusz, zászló) identitásformáló erejének, illetve annak az érzésnek, hogy büszkéek az európaiságukra. 2002 és 2015 adatait összevetve az is látszik, hogy a közös múlt és jövő egyre hangsúlyosabb értékelése mellett minden más pontnál csökkentek a pozitív válaszok, különösen a gazdasági, jogi, politikai „közösségvállalás” szintjén. A felmérések ugyanakkor azt tükrözik, hogy valamelyest nőtt a „nem spanyolok” elfogadásának mértéke. Ez lényeges mutató, hiszen 2000 és 2012 között az országban hatszorosára emelkedett a bevándorlók száma, és elérte az 5,7 milliót (Horváth, Sarudi 2014, 159.), és évezredünk kezdete óta Spanyolország a világ egyik legtöbb bevándorlót befogadó országa (Lénárt 2010, 55.).

Összegzés

A spanyolországi nemzeti és regionális identitásfelfogások változásainak, tartalmának történeti hátterét, újabb kori jelentését és annak folyamatos változásait bemutató tanulmány végén fontos leszögezni és megerősíteni azt, amit néhány éve Lénárt András is megfogalmazott egy, a spanyol filmekről írott elemzésében: „A »kik vagyunk« felvetésre az évszázadok során eltérő válaszok születtek, összhangban a társadalmat foglalkoztató főbb problémákkal. Míg korábban főleg dinasztikus témák, nemzetközi viszályok, polgárháborúk és intézményi kérdések foglalták le a spanyolokat, addig a 20. századtól kezdődően már az önmeghatározás is lényeges tényezőnek számított” (Lénárt 2018, 7.). A spanyolországi identitáskutatások, a kérdéskört vizsgáló felmérések arra világítanak rá, hogy mindez folytonos változásban van, és mindössze néhány év leforgása alatt is képes új, akár meglepő eredményeket hozni. A 17 autonóm közösségben tartalmukat és erejüket tekintve is különböző regionális/etnikai identitások formálódtak ki a történelem során, napjainkban ezek együttesen alkotják azt a sok árnyalatból álló puzzle-t, amit Spanyolországnak nevezünk. A közelmúlt kutatásai szerint a nemzeti és regionális identitás mellett az európai öntudat is erősödik, a különböző identitásformák többször kettős vagy többes identitástartalmak együttes megélését mutatják. Az Ibériai-félszigetnek ez a soknemzetiségű állama kétségkívül megérdemli kontinensünk más országaiban is az identitás vizsgálatával foglalkozó kutatók figyelmét, hiszen történelmileg és jelenben is tapasztalható sokszínűségének köszönhetően az ibériai ország megismerése számos tanulsággal szolgálhat.

Jegyzet

- 1 A szervezet honlapja: <https://www.eusko-ikaskuntza.eus/es/que-es-eusko-ikaskuntza/e-80/>

Irodalom

- A. Gergely A. (1999): *Kisebbségek és az integrációs csatlakozás. Tematikus közelművek Magyarország európai integrációs csatlakozásának háttérelmzéséhez.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest <https://mek.oszk.hu/01900/01999/01999.htm#5> (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Anderle Á. (1992): *Spanyolország története.* Móra Könyvkiadó, Budapest
- Anderle Á. (1996): *Spanyol bevándorlók Latin-Amerikában a 19. és 20. században. Századok*, 130, 5., 1296–1303. https://real-j.mtak.hu/13747/1/Szazadok_1996.pdf (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Bango Torviso, I. G. (1992): *Judíos, moros y cristianos bajo la autoridad del rey.* In: *Memoria de Sefarad.* Centro Cultural san Marcos, SEACEX, Toledo, 2002-2003.
- Baxok, E., Etxegoin, P. et als. (2006): *Identidad y cultura vascas a comienzos del siglo XXI.* Eusko Ikaskuntza, Donostia-San Sebastián https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/v2_libros/es_libros/adjuntos/libro.pdf (Letöltés: 2025. 01. 03.)

- Blanco Valdés, R. (2005): *Nacionalidades históricas y regiones sin historia*. Alianza Editorial, Madrid
- Castro, A. (1948): *España en su historia. Cristianos, moros y judíos*. Editorial Losada, Buenos Aires
- Constitución española. 1978. december 27. 1. és 2. cikkely In: *Boletín Oficial del Estado, Gaceta de Madrid, XXXVIII/311. Madrid* [https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/\(1\)/dof/mul/pdf](https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)/dof/mul/pdf) (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Csejtej D. (1998): A 98-as nemzedék és a spanyol történelem. *Aetas*, 4. 12–29. <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00010/98-as.html> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Enralgo, P. L. (2003): La generación del 98 y el problema de España. *Arbor*, 174, 687–688., 431–452. <https://doi.org/10.3989/arbor.2003.i687-688.652>
- Erős F. (2001): *Az identitás labirintusai. Narratív konstrukciók és identitás-stratégiák*. Janus/Osiris Könyvtár, Budapest
- Fanjul, S. (2004): *Al-Andalus contra España*. Siglo XXI de España Editores, S. A., Madrid
- Glick, T. F. (1979): *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey
- González Enríquez, C. (2015): *El declive de la identidad nacional española*. <https://www.realinstitutoelcano.org/analisis/el-declive-de-la-identidad-nacional-espanola/> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Horváth P., Sarudi Cs. (2014): A bevándorlás társadalmi, gazdasági és területi jellemzői Spanyolországban. *Tér és Társadalom*, 1., 155–171. <https://doi.org/10.17649/TET.28.1.2571>
- Jancsó K. (2018): Spanyol arcú Latin-Amerika: a spanyolországi kivándorlás történetének kiemelkedő korszakai a XIX-XX. században. In: Berta T., Csikós Zs., Jancsó K., Katona E., Lénárt A., Praefort V. (szerk.): *25 év – 25 tanulmány. Fejezetek a Hispanisztika Tanszék történetéből. 1993–2018. 25 años = 25 ensayos. Capítulos de la historia del Departamento de Estudios Hispánicos. 1993–2018*. JATEPress, Szeged, 43–53. https://acta.bibl.u-szeged.hu/61813/1/25_ev_25_tanulmany_043-053.pdf (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Kálmán Sz., Nagy S. Gy. (2017): *A katalán függetlenség ára 1. Jogi és politikai vonatkozások*. KKI-tanulmányok, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest <https://hiia.hu/a-katalan-fuggetlenseg-ara-1-jogi-es-politikai-vonatkozások/> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- La Defensa Nacional y las Fuerzas Armadas*. CIS, Madrid, 2013. https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2980_2999/2998/es2998mar.pdf (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Lénárt A. (2010): Bevándorlók a mai Spanyolországban – szubjektív közelkép a fővárosról. *Mediterrán Világ*, 15., 55–66.
- Lénárt A. (2013): A bevándorlás és a spanyol identitásra gyakorolt hatásai a 20–21. században. *Mediterrán Világ*, 25/26., 67–77. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5839/1/Spanyol%20identitas.pdf> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Lénárt A. (2018): Carmentől Torrentéig, történelmi kontextusban. Identitás és mesterséges nemzet-tudat-változatok a spanyol filmben. *Filmszem*, 3., 6–19. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/14786/1/AspanyolnemzetfelfogasafilmvasznonFilmszem.pdf> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Lénárt A. (2021): *Egység és sokféleség. A 20. századi spanyol identitás kialakulása*. Habilitációs tudományos előadás, 2021. 04. 14. PTE BTK, Pécs
- Lénárt A. (2024): Sociocultural and Historical Perspectives on Diversity in Spain. *Ethnographica et Folkloristica Carpathia*, 26., 117–132. <https://doi.org/10.47516/ethnographica/26/2024/12490> (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Lénárt T. A. (2022): Az ibériai olvasztótégely. A diverzitás különböző felfogásai a spanyol nemzet-tudat és identitás alakulásában. In: Várkonyi G. et als. *Diverzitás és homogenitás a történelemben, a társadalomban és a környezetben. Dimenziók 3*. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 9–17.
- Menéndez Pidal, R. (1969): *La España del Cid*. Espasa-Calpe, Madrid
- Muñoz Mendoza, J. (2012a): „La construcción política de la identidad española: del nacionalcatolicismo al patriotismo democrático?” *El Diario.es*, 11 de febrero. http://www.eldiario.es/agendapublicablogconstruccion-identidad-nacionalcatolicismo-patriotismo-democratico_6_99100092.html (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Muñoz Mendoza, J. (2012b): *La construcción política de la identidad española: ¿del nacionalcatolicismo al patriotismo democrático?* Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid

- Ortega y Gasset, J. (1921): *España invertebrada. Bosquejo de algunos pensamientos históricos*. Calpe, Madrid <https://archive.org/details/espainvertebr00orte/page/n12/mode/1up?view=theater> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Paasi, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia - International Journal of Geography*, 1., 105–146. <https://fennia.journal.fi/article/view/9052> (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Paasi, A. (1989): A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. *Tér és Társadalom*, 3., 70–79.
- Palkó K. (2011): *Az identitás területi dimenziói a politika tükrében*. PhD értekezés, PTE Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/kepzes/phd/Palko_Katalin_disszertacio.pdf (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Ruiz de la Peña, J. I. (2000): Las colonizaciones francas en el camino de Santiago. In: *El Camino de Santiago y la Sociedad Medieval*. IER, Logroño, Colección Logroño Nro. 25.
- Sánchez-Albornoz, C. (1956): *España: un enigma histórico*. Editorial Suramericana, Buenos Aires
- Sánchez-Conejero, C. (2004): De la identidad gallega nacional a la identidad gallega global: *Galicia, el bonsái atlántico* (1989) de Manuel Rivas y Finisterre (1998) de Xavier Villaverde. *Revista Hispánica Moderna*, vol. 57. Jun-Dec. 223–239.
- Szilágyi A. (2023): *A katalán identitás kérdése*. Corvinák – A Mathias Corvinus Collégium tudásbázisa. <https://corvinak.hu/velemeny/2023/04/20/a-katalan-identitas-kerdese> (Letöltés: 2024. 07. 13.)
- Szilágyi I. (2014): Nemzeti kisebbségek Spanyolországban: a katalán eset. In: Véghe A. (szerk.): *A kisebbségek geopolitikája. VIII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia*. PTE, Pécs, 10–18.
- Temesi I. (2006): *Regionalizmus és regionalizáció*. PhD értekezés, PTE ÁJK, Pécs. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/temesi-istvan/temesi-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés: 2025. 01. 03.)
- Torreadella-Flix, X. (2021): 'Our race!': An account of physical education and school sports in Spain (1901–1950) In: Polenghi, S., Németh, A., Kasper, T. (eds.): *Education and the Body in Europe (1900–1950) Movements, public health, pedagogical rules and cultural ideas*. *Erziehung in Wissenschaft und Praxis*. Herausgegeben von Johanna Hopfner und Claudia Stöckl Band 14. Peter Lang GmbH, Berlin, 163–186.
- Villares, R. (2019): *Galicia. Una nación entre dos mundos*. Editorial Pasado y Presente, Barcelona